

ВПЛИВ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК МІСЬКОГО ПРОСТОРУ НА ЗДІЙСНЕННЯ НЕФОРМАЛЬНОГО СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Висвітлюються поняття та види соціального контролю. Описуються базові принципи його здійснення, а також його залежність від архітектурно-планувальних особливостей міського простору. Соціальний контроль розглядається автором у контексті забезпечення персональної безпеки. Результати проведеного соціологічного дослідження підтверджують вплив архітектурно-просторових характеристик на безпечність міського середовища.

Ключові слова: соціальний контроль, міський простір, безпечність, планування.

Постановка проблеми. Питання неформального соціального контролю щодо запобігання злочинності і покращання персональної безпеки через проектування міського простору посідає чільне місце у наукових теоріях. Його залежність від архітектурно-планувальних параметрів середовища у багатьох вчених не викликає сумніву і ретельно досліджується.

Неформальний соціальний контроль здійснюється самими жителями міста. Доведено, що люди почувають себе безпечніше у тих місцях, у яких «підтримується складна, ледь відчутна мережа контролю і спостереження створена самим населенням» [3, с.45]. У таких місцях є більша вірогідність, що хтось може допомогти у конфліктній ситуації, перешкодити протиправним діям, чи повідомити про них у органи правопорядку.

Забезпечення персональної безпеки є одним із основних критеріїв здорового міського середовища, особливо вуличного простору. Тому **актуальність** даної статті полягає у визначенні впливу архітектурно-планувальної організації вуличного простору на здійснення неформального соціального контролю щодо забезпечення персональної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття та суть соціального контролю описані у роботах соціологів (Г. Дворецької, С. Войтовича, В. Андрущенко, М. Горлача, О. Якуби), філософів (Г. Спенсера, Т. Парсона, Е. Дюркгейма, Ф. Тенніса, Л. Вірта). Вперше залежність соціального контролю від архітектурно-просторових характеристик середовища висвітлені Е. Вудом, Д. Джейкобсом, Ш. Енджел, Р. Джефрі, О. Ньюманом. Дослідженню цієї

проблематики присвячені праці зарубіжних учених, зокрема: З. Яргіна, К. Хататрянц, О. Крашенінніков, Ю. Плюснін та ін. Даний процес є одним із головних принципів у провідних мульти-дисциплінарних підходах щодо запобігання злочинності, зокрема таких як: «Defensible Space», «Crime prevention through environmental design» та «Situational Crime Prevention». Засновниками, головними теоретиками і практиками даних стратегій були: Р. Джефрі, О. Ньюман, Патрісія і Пол Брантінгеми, А. Колмен, Р. Кларк.

Мета статті. Визначити залежність неформального соціального контролю від архітектурно-планувальної організації вуличного простору великого міста, з'ясувати його вплив на забезпечення персональної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з другої половини XIX ст., соціологи першими активно почали вивчати питання соціального контролю в міському середовищі. Вони розглядали рівень та вплив його на суспільство, особливо у період переходу з аграрного до індустріального типу, наслідком якого були значні темпи урбанізації, зміни функціональної і соціально-економічної організації міського простору.

Представники структурного функціоналізму Г. Спенсер та Т. Парсонс вважали, що суспільство зберігає стійкість, оскільки реалізуються всі необхідні для соціального організму функції, в тому числі й соціального контролю. На думку Г. Спенсера, у боротьбі за виживання людина і спільнота здійснюють ряд ненавмисних дій, об'єктивно зумовлених функцій в результаті яких створюються відповідні організації і структури контролю за поведінкою членів соціальних спільнот, груп та ін. У структурно-функціональній соціології Т. Парсонса зазначалося, що основною метою вирішення інтегративних проблем в соціальних системах дієвими є механізми соціалізації і соціального контролю [6].

Проблема соціального контролю простежується у роботах Е. Дюркгейма і Ф. Тенніса. Науковці розділяли суспільство на традиційне (аграрне) та індустріальне (міське). У першому відносини регулюються на підставі традицій, під контролем сім'ї та церкви. Громаду зближує спільна мова, друзі і недруги, розуміння «свої і чужі». В останньому відносини більш офіційні, безособистісні, засновані на розрахунку. Така тенденція, на їх думку, може призвести до нівелювання традиційного соціального контролю, посилення потенційної можливості масових відхилень у поведінці, соціальних заворушень і аномію.

Подібної думки дотримувався представник Чиказької екологічної школи Л. Вірт. Він заявляв, що наслідком величезного простору міста є перетворення його в мозаїку «соціальних світів», в якому послаблюються дружні взаємостосунки, зростає формалізація відносин. Науковець наголошував на

проблемі механізму «вторгнення-витіснення», тобто поступове витіснення старожилів та сформованих місцевих спільнот іншими соціальними групами. В результаті цього підтримуваний ними ефективний неформальний соціальний контроль може зникнути, що зумовить необхідність залучення інститутів формального контролю [1].

Окремої уваги заслуговує думка К. Фішера, він зазначав що ослаблення соціального контролю в умовах міста, може сприяти як позитивним, так і негативним формам поведінки. Місто має більше можливостей для девіацій, але саме по собі не породжує девіацію, вона – результат мікросоціальних процесів.

Г. Зіммель вважав, що незважаючи на потенційно високу загрозу різних соціальних небезпек місто «дає потенційну можливість вивільнення, дозволяє індивіду уникнути жорсткого соціального контролю у вираженні власної індивідуальності і творчості» [4, с.30]. «Приватне життя у великому місті – найцінніша річ», на думку Д. Джейкобс, «цей дар люди високо цінують і оберігають» [3, с. 71].

Отже, як зазначалося вище соціальний контроль певний час був об'єктом вивчення переважно соціологів. Та з середини ХХ ст. із збільшенням рівня злочинності у містах, урбаністи, кримінологи і громадські діячі значну увагу звернули на соціальний контроль, як одного із засобів запобігання асоціальним явищам. Соціальний контроль стали розглядати у залежності від архітектурно-планувальних параметрів міського середовища.

До видатних постатей, які займались вивченням сучасних тенденцій щодо запобігання злочинності у містах були Е. Вуд, Д. Джейкобс, Ш. Енджел, Р. Джефрі, О. Ньюман, Патрісія і Пол Брантінгеми, А. Колмен, Р. Кларк та ін. Їхні роботи знайшли своє відображення у трьох головних підходах щодо запобігання протиправній діяльності у міському середовищі: DefensibleSpace (пер. захищений простір), Crime prevention through environmental design (СРТЕД, пер. запобігання злочинності через проектування середовища) Situational Crime Prevention (пер. ситуативне запобігання злочинності). У цих головних напрямках соціальний контроль займає чільне місце. Зокрема у своїй знаменитій книзі «Життя і смерть великих американських міст» (1961 р.) Д. Джейкобс стверджує, що «громадський спокій великих міст (спокій на їх територіях та вулицях) лише в другу чергу підтримується поліцією, наскільки б необхідна вона не була. Насамперед він підтримується складною системою контролю і спостереженням самим населенням». Детальніше принципи і методи забезпечення соціального контролю будуть розглянуті нижче [10].

Поняття соціального контролю. У науковій літературі соціальний контроль трактується як система процесів і механізмів, що забезпечують

підтримку соціально сприятливих взірців поведінки індивідів, суспільного порядку та функціонування соціальної системи загалом. За Г. Дворецькою соціальний контроль – це нагляд, здійснюваний соціальними суб'єктами (сім'єю, друзями, установами чи спеціальними інститутами) за соціальними діями окремих індивідів. Він допомагає зберігати і передавати молодому поколінню моральні закони, норми і правила поведінки, традиції і звичаї, які становлять зміст культури і без яких не можлива практика соціальних відносин, життєдіяльність суспільства [2]. За Н. Слезером соціальний контроль виражається в прагненні інших (зазвичай більшості) перешкодити девіантній поведінці осіб, сприяти їх ресоціалізації [7].

Соціальний контроль, як процес може відбуватися на багатьох рівнях життєдіяльності людини, яка проходить в певному функціональному просторі. Простір може бути закритим (приміщення і зали житлових громадських чи виробничих об'єктів тощо) та відкритим (вулиці, парки, площі, двори та ін.). Міське середовище виступає у вигляді системи взаємопов'язаних відкритих просторів. У ньому боротьба з девіантною поведінкою, проявляється у формі профілактики правопорушень чи криміногенної діяльності [5].

Зовнішній контроль здійснюється сукупністю інститутів і механізмів, що гарантують дотримання законів і загальних норм поведінки. Він поділяється на:

- *формальний* (інституціональний), заснований на постановах, законах, інструкціях державних інститутів: армії, міліції, служби безпеки, судів тощо;
- *неформальний* (внутрішньогруповий), заснований на схваленні чи осуді з боку родичів, друзів, колег, громадської думки. [2, 7].

Умови здійснення соціального контролю. У міських умовах для здійснення соціального контролю важливою є хороша оглядовість навколишньої території, а також забезпечення оптимальної соціальної дистанції з метою вчасного реагування на девіантну поведінку чи іншу загрозу. О. Крашенінніков у своїй роботі зазначає, що соціальний контроль можливий при дотриманні соціальної дистанції в межах від 10 до 100 м. Науковець також наводить велику кількість проміжних значень, що наведені у таблиці 1, при яких можливий різний просторовий контакт.

Оглядовість території залежить від її освітленості і можливості безперешкодного візуального контакту з об'єктами навколишнього середовища. Невпорядковане озеленення і погана освітленість вздовж вулиць, алей, при входах у будинки створюють можливості для засідки і підвищують відчуття страху у звичайних громадян. Негативний вплив може мати велика викривленість шляху, а також його погана оглядовість на поворотах чи примиканнях. Правильно запроектоване і розставлене вуличне освітлення, в

сумі з впорядкованим озелененням та плануванням можуть допомогти уникнути цих проблем, забезпечивши кращу оглядовість території [12].

Таблиця 1

Діапазон візуального контакту при якому можливе здійснення соціального контролю (за О. Крашенінніковим)

Величина дистанції	Характеристика дистанції	Поведінка людини
12-14	Можна визначати портретну схожість, риси і вираз обличчя	
14-15	Максимальні розміри затишних міських просторів	
22-24	Можна впізнати людину за характерними рисами обличчя	
30-50	Ширина активно використовуваної зони навколо пішохідної дороги	
50-70	Можна почути крик в умовах міського шуму	
50-70	Гранична дистанція соціального контролю в місті	
100-120	Можна адекватно інтерпретувати дії інших людей	
130-140	Простір здається гіпертрофованим	

Описуючи методи соціально-просторового аналізу житлової забудови, О. Крашенінніков вказує на різну інтенсивність соціального контролю в залежності від місця і людей, які можуть там перебувати. Наприклад нагляд здійснюваний мешканцями, які беруть активну участь у дотриманні порядку в домі та прилеглий території, набагато більший ніж у ситуації з малолюдним сквером. У першому випадку встановлюється *постійний* персональний контроль. Якщо певна група людей (відвідувачі саду, парку) тимчасово контролює середовище, то на час їх перебування на території встановлюється *тимчасовий* персональний контроль. У ситуації коли контроль здійснюється невизначеною, мінливою групою людей (пасажир на зупинці автобуса), то на місці встановлюється *публічний* контроль, який теж може бути постійним (на людних місцях вулиці) і тимчасовим (там, де люди з'являються зрідка) [8].

Вищеописані типи соціального контролю знаходять підтвердження у роботі Ю. Плюсніна. Він посилаючись на емпіричні дослідження з проксемики, виділяє три основні типи територій:

- *первинні території* – це місця виключного володіння або використання. Вони чітко ідентифікуються з конкретними людьми або групами, постійно контролюються ними і є осередком повсякденного життя.

• *вторинні території* менш закриті, психологічно центровані і значно менше контролюються і використовуються, ніж первинні. Приклади вторинних територій для індивідів – це постійні місця в клубах, кафе або барах, розташованих в «своєї» частині міста, ділянка на вулиці з місцями для сидіння, який найближчими сусідами розглядається як виключно їх володіння. На вторинних територіях зазвичай здійснюється публічний, комунальний контроль за використанням місця і поведінкою інших людей.

• *третинні території* тільки умовно можуть бути віднесені до територій. Це місця тимчасового володіння, такі, наприклад, як лавка у парку, телефонна будка, місце в кінотеатрі, зайняті людиною в даний момент. Тому публічні території недостатньо контролюються і спроби їх зайняття іншими людьми не викликають чітко вираженої ворожості з боку тимчасового власника [9].

При висвітленні питання неформального соціального контролю важливо встановити джерело його здійснення в умовах населеного пункту. Це важливо при вирішенні проблеми персональної безпеки, насичуючи небезпечні маршрути такими місцями чи підсилюючи існуючі, можна домогтися потрібних результатів. У своїй роботі О. Крашеніннікова були виділені наступні джерела соціального контролю:

а) території, що проглядаються з вікон житлових будинків чи поруч з під'їздами (постійний персональний контроль мешканців);

б) відкриті ігрові майданчики, галявини масового відвідування (тимчасовий персональний контроль людей, які там знаходяться);

в) маршрути інтенсивного пішохідного руху (тимчасовий публічний контроль перехожих);

г) місця перетину пішохідних комунікацій, територія поруч з об'єктами масового відвідування (постійний публічний контроль перехожих, відвідувачів, працівників та власників закладів) [8].

Отже, чим інтенсивніше громадський простір використовується людьми, тим ефективніший соціальний контроль. У випадку прилеглих житлових будинків, нагляд додатково може здійснюватися з вікон будинків і його інтенсивність є вищою, оскільки жителі мають особистий інтерес у підтриманні порядку на прилеглих територіях.

Залежність соціального контролю від архітектурно-планувальних параметрів середовища. Дане питання у значно ширшому понятті, а саме створення потрібних моделей поведінки через проектування середовища цікавить багатьох науковців. За О. Крашенінніковим «архітектурне проектування – це завжди розробка сценаріїв поведінки людей. Розміри, кордони, орієнтація закритих і відкритих просторів спрямовані на підтримку певних поведінкових стереотипів». Тому науковець стверджує, що для

проектувальника дуже важливо передбачати і планувати не тільки основні, але й супутні види діяльності [8, с.23].

Розглядаючи питання запобігання протиправній поведінці осіб, Д. Джейкобс та О. Ньюман одні з перших ставили соціальний контроль у залежність від архітектурно-планувальних характеристик простору. На їхню думку фізичні параметри і характеристики простору, можуть створювати комфортне середовище для подібного роду процесів, і навпаки. О. Крашенінніков умовою здійснення контролю вбачає «можливість побачити, почути, особисто втрутитися в події, що відбуваються», яка, за З. Яргіною К. Хачатрянц «в певній мірі залежать від функціонально-просторової організації середовища», що збільшує можливості здійснення цього процесу.

Зокрема А. Колмен, зазначала, що мешканці забезпечують спостереження за прилеглим середовищем, з головного входу у свій будинок, а також з його вікон. Даний процес залежить від їхньої кількості, архітектурно-конструктивних особливостей (розміри, матеріал, архітектурне рішення) і можливості вільного та безперешкодного огляду [10].

Наприклад, завдання забезпечення соціального контролю в зонах загальноміських центрів обумовлює можливість розміщення в них певної частки житлових будівель для постійного проживання. При функціональному зонуванні та плануванні житлових комплексів необхідно взаємно розташовувати входи в будинки, пішохідні шляхи, ігрові майданчики, зупинки громадського транспорту так, щоб уся територія була забезпечена соціальним контролем: груповим або публічним. Наявність значних зон за межею його впливу веде до зменшення активності їх функціонального використання, підвищуючи можливість асоціальних явищ [5].

У громадських просторах Д. Джейкобс рекомендує забезпечити високу інтенсивність використання вулиці людьми шляхом насичення їх різними функціями та об'єктами громадського обслуговування. Частина з яких має працювати цілодобово, реалізуючи таким чином концепцію 24-годинного міста, де «життя вирує у день і уночі». Ш. Енджел (1968р.) стверджував, що чим більший рівень активності, тим нижча кількість правопорушень, тому що збирається достатня кількість людей що здійснюють соціальний контроль.

Магазини, бари, ресторани, салони краси, спортивні клуби тощо, які працюють в різному режимі, сприяють безпеці перебування на вулиці. Вони дають людям причину використовувати вулиці на яких знаходяться ці заклади. Водночас власники магазинів та інших установ малого бізнесу зазвичай допомагатимуть підтримувати простір в належному стані, хоча б тому, що це краще впливатиме на кількість клієнтів.

Також, як зазначалося раніше, правильне освітлення покращує оглядовість території, що у свою чергу, дозволяє перехожим побачити і вчасно відреагувати на небезпеку. Освітлення також може використовуватися для створення безпечних маршрутів, де світлові плями від ліхтарів повинні накладатися, формуючи безперервну світлову полосу. Освітленість місць скупчення людей (зупинки, площі, сквери) рекомендується робити інтенсивнішими [12].

Проте варто зазначити, що сама наявність джерел соціального контролю і висока концентрація людей не гарантує його високу інтенсивність і намагання з боку оточуючих попередити прояви девіантної поведінки. З загальної соціології відомо, що для здійснення соціального контролю необхідна певна міра кооперації і солідарності. Він неможливий у групі, в якій індивіди діють окремо. Для групи, що розвивається, необхідна солідарність, ідентифікація кожного її члена з колективом. У міському середовищі велику роль в даному випадку відіграє сама психологічна налаштованість і спроможність людей свідомо чи несвідомо брати участь у процесі соціального контролю [2].

Однак, існує питання як спонукати людей взагалі брати участь у процесі соціального контролю, як зробити його необтяжливим, на рівні підсвідомості. На думку Д. Джекобс це неможливо, якщо вони цього не хочуть. Даний процес має бути невимушеним, він частіше проявляється саме в тих місцях, де люди користуються вулицями добровільно, отримують від цього задоволення і в нормальних ситуаціях навіть не усвідомлюють, що здійснюють нагляд [3].

Тому важливо при проектуванні та реконструкції надавати особливу увагу багатому образу, функціональній наповненості, створенню приємних відчуттів. Усе разом даватиме змогу людині затриматися, насолодитися оточуючим середовищем, сприятиме збільшенню кількості соціальних контактів. Таким чином за Г. Шафтом створення більш «гостинних, дружніх» просторів допомагатиме кращому соціальному контролю, а відтак і безпеці [11].

Подібної думки дотримується З. Яргіна, підвищення фактору соціального контролю, ідентифікації мешканця з житловим середовищем, вона пов'язує з покращенням просторової цілісності житлових утворень, збільшенням різноманітності, семантичної значимості середовища, участю жителів в його формуванні та обслуговуванні [5].

Також, у протистоянні девіантній поведінці людині важливо відчувати або бути впевненій в загальній підтримці з боку оточення. Це можливо коли вона відчуває довіру до нього, яка у свою чергу формується з безлічі різноманітних постійних контактів на вулиці, у дворі, при вході у будинки [3]. О. Крашенінніков наголошує, що «в результаті взаємодій між людьми їх відносини встановлюються і підтримуються через певним чином організоване фізичне середовище. Цей персоналізований простір, що їх оточує потім впливає

на соціальну поведінку людей, встановлюючи норми міжособистісної взаємодії» [8, с.22].

Тому, окрім суто естетичної наповненості середовища, на соціальний контроль, а саме готовність людини захищати свою територію впливають такі критерії: територіальність і персоналізація. Підтвердження цьому можна знайти у роботі За Ю. Плюсніна, у якій він включає їх до чотирьох основних форм просторової поведінки людини.

Територіальність означає чітке розмежування між тим, що є приватне, групове чи громадське фізичними та символічними межами. Територіальна поведінка включає персоналізацію, тобто створення місця чи певного об'єкта, які «проголошують» контроль і права власності на територію за певною людиною чи групою. Якщо основна функція територіальності – це контроль середовища і досягнення завдяки цьому певного рівня організації соціальних взаємодій, то його персоналізація, виступає в якості «проекції» особистості на територію, за допомогою чого досягається впевненість і захищеність, часова і соціальна пов'язаність. За М. Хейдметсом при територіальності середовище є об'єктом контролю, при персоналізації воно виступає як субстрат, на якому матеріалізується індивідуальність людини [9].

Отже, неформальний соціальний контроль за міськими територіями підвищує відчуття персональної безпеки для тих, хто на них перебуває. Він здійснюється самими мешканцями через вікна чи виходи з прилеглих будинків. Просторова організація міських територій відіграє суттєву роль у забезпеченні неформального соціального контролю. Рівень контролю також прямопропорційний кількості людей, що користуються міським простором і залежить від його функціональної наповненості. У нічний час нагляд підтримується через хороше освітлення.

Дослідження. Зрозуміло, що деякі критерії простору, такі як: змішане використання території, безперешкодний огляд з вікон будинків та освітлення незалежно один від одного впливають на неформальний нагляд і, відповідно, на забезпеченість персональної безпеки людей, які знаходяться на вулиці. Однак системний їхній вплив потребує детального вивчення [13].

Тротуари є одними із найважливіших громадських місць, і тому важливо забезпечити на них відповідний рівень персональної безпеки. Усвідомлення персональної безпеки є одним із факторів, що спонукають людей користуватися певними вулицями.

Дослідженням, проведеним на автобусних зупинках, виявлено, що ті, які перебувають під більшим наглядом збоку середовища є безпечнішими (Loukaitou-Sideris, 1999); на інших – люди відчували тривогу і страх, що ніхто при потребі не зможе прийти їм на допомогу.

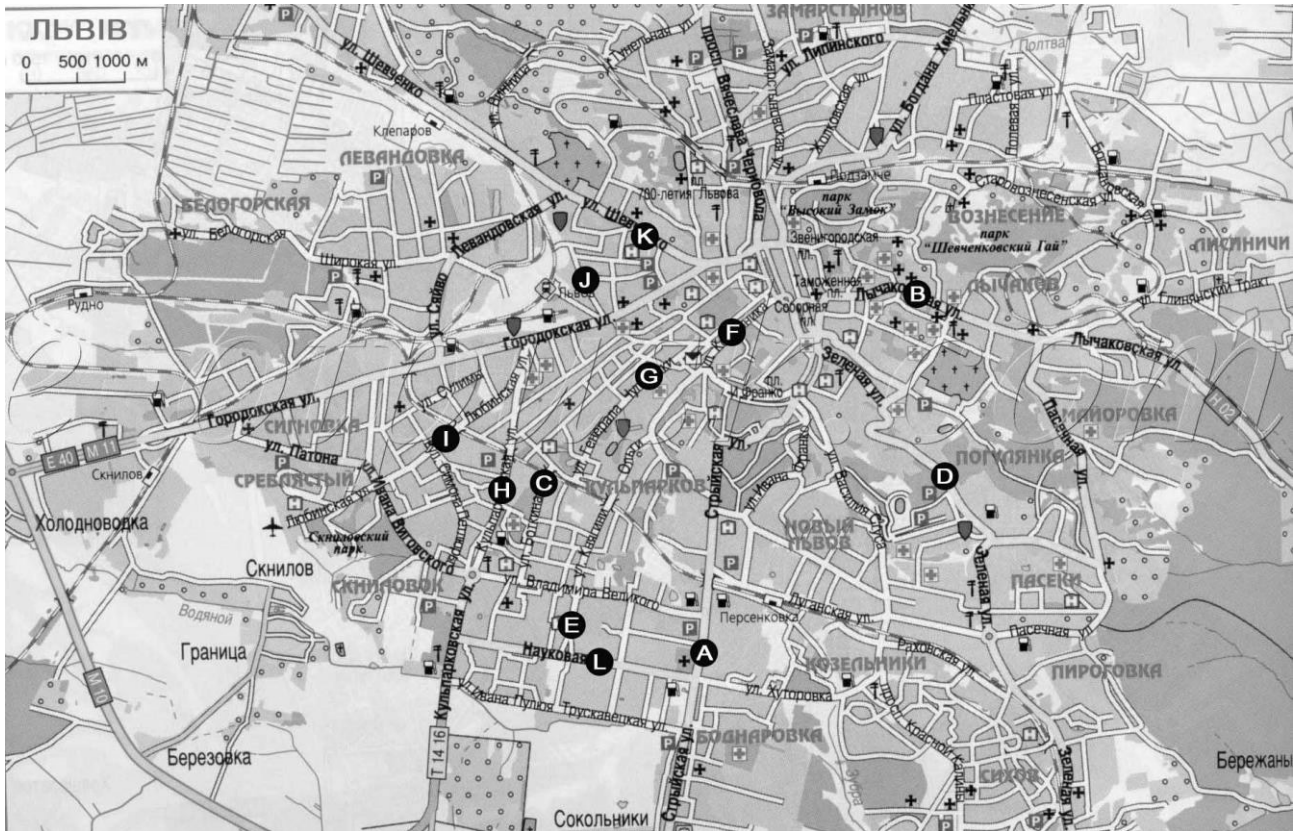

Рис. 1. Карта Львова з вулицями, на яких проводилось опитування

Власне авторське дослідження проводилося у м. Львові, населення якого складає 800 тис. осіб. Було обрано 12 вулиць, що відзначені англійськими буквами від А до L, як показано на рис. 1. Вони поділялися на категорії відповідно до різного рівня функціонального різноманіття, освітленості в темну пору доби і можливості спостереження з вікон прилеглих будинків:

- за функціональним різноманіттям кожна вулиця ділиться на три категорії: з великим, середнім та низьким. В основі даної класифікації лежить аналіз закладів громадського обслуговування на фрагменті вулиці довжиною 150 м, відповідно до кількості цих закладів, їх відвідуваності, виду, масштабу та віддаленості від пішохідної частини;

- оцінка освітленості фрагментів вулиць здійснювалася на основі суб'єктивного визначення рівномірності освітленості, достатньої інтенсивності, відсутності темних місць. На основі аналізу вулиці поділялися на: добре і погано освітлені;

- вулиці щодо можливості спостереження з прилеглих будинків визначалися як підконтрольні та непідконтрольні. Даний критерій ґрунтується на наявності безперешкодного візуального контакту з вулицею, кількістю та віддаленістю вікон від неї, присутністю постійних жителів, які можуть здійснювати спостереження.

На основі критеріїв, що бралися до аналізу, а також розробленій класифікації обрані вулиці було поділено на 5 груп, що відображено у таблиці 2.

Таблиця 2

Групування вулиць відповідно до зазначених критеріїв міського простору

Функціональне різноманіття	Хороше освітлення		Погане освітлення	
	Підконтрольні	Непідконтрольні	Підконтрольні	Непідконтрольні
Високе	В, F,	-	-	-
Середнє	Е, I, G	А	Д	С, J
Низьке	-	К		Л, Н

Опитування громадян, що проходило в межах обраних вулиць, полягало у визначенні їхньої стурбованості питаннями персональної безпеки в темну пору доби на даному фрагменті вулиці. Вони повинні були висловити свої враження за п'яти бальною шкалою (від абсолютно спокійного до вкрай напруженого). Наступним завданням було оцінити вплив наведених вище критеріїв на безпечність простору, за школою: впливає позитивно, ніяк не впливає, впливає негативно. Опитування проводилося з 21:30 до 22:30 у першій половині травня 2015 року. В дослідженні взяло участь 240 людей, по 20 з кожної вулиці. З них 112 жінок, 128 чоловіків; 25 людей старші 60 років, 102 – від 30-60 і 113 – до 30 років. Отримані результати наведені в таблиці 3.

Таблиця 3

Результати опитування громадян щодо їхньої персональної безпеки

Оцінка вулиці	1	2	3	4	5
	В, F	Е, I, А,	Д, L	С, К, J, Н	

Результати отримані при співставленні даних щодо рівня соціального контролю на фрагментах вулиць і проведеного опитування (див. табл. 4), свідчать люди почувають себе безпечніше на вулицях, які мають вищий рівень соціального контролю. На тих де він низький вони почуваються невпевнено і некомфортно.

Слід зазначити, що згідно проведеного нами дослідження соціальний контроль залежить від архітектурно-планувальної характеристики середовища та рівня його благоустрою. Переважна більшість опитуваних людей (80%) позитивно оцінювали вплив належного рівня освітленості, функціональної різноманітності на вулиці та можливість візуального зв'язку з вікон житлових будинків на забезпеченість персональної безпеки.

Таблиця 4

**Порівняльна характеристика рівня соціального контролю і відчуття
персональної безпеки**

<i>Соціальний контроль</i>	<i>Вулиці</i>	<i>Рівень персональної безпеки</i>
Дуже хороший	B,F	Абсолютно безпечно
	G,	Безпечно
Хороший	E, A, I	Безпечно
Середній	D	Нейтрально
	K	Небезпечно
Поганий	L	Нейтрально
	J, C	Небезпечно
Дуже поганий	H	Небезпечно

Висновок. Соціальний контроль – це нагляд, здійснюваний громадою та спеціальними інститутами за соціальними діями окремих індивідів. Він може бути формальний та неформальний.

Візуальний соціальний контроль можливий при дотриманні соціальної дистанції в межах від 10 до 100 м. За інтенсивністю він поділяється на постійний, тимчасовий і публічний, що залежить від місця і людей, які можуть там перебувати. Джерелами соціального контролю є: території, що проглядаються з вікон житлових будинків чи поруч з під'їздами; відкриті ігрові майданчики, галявини масового відвідування; маршрути інтенсивного пішохідного руху; вузли пішохідних комунікацій, територія поруч з об'єктами масового відвідування.

Функціонально-просторові параметри організації середовища, що мають позитивний вплив на можливість здійснення соціального контролю наступні:

- 1) функціональне різноманіття (насиченість об'єктами громадського обслуговування);
- 2) проектування ергономічних з хорошими естетично-композиційними якостями просторів;
- 3) створення джерел соціального контролю і забезпечення хороших візуальних зв'язків з оточуючим середовищем;
- 4) чітке розділення між приватними і громадськими територіями;
- 5) створення сприятливих умов для можливості ідентифікації мешканців з житловим середовищем, розвиткові відчуття відповідальності за ним.

Дослідження проведене автором виявило залежність неформального соціального контролю від архітектурно-планувальної організації вуличного простору великого міста, і з'ясувало його вплив на відчуття персональної безпеки. Дослідженням підтверджено, що якісне освітлення, наявність візуального контакту з вікон житлових будинків і функціональна насиченість

простору збільшують можливість для соціального контролю відтак і безпечність простору.

Список використаних джерел

1. Вагин В.В. Городская социология: [учебное пособие для муниципальных управляющих] / В.В. Вагин. – М. : Московский научный общественный фонд, Школа муниципального управления, 2001. – 111 с.
2. Дворецька Г.В. Соціологія : [навч. посібник] / Г.В. Дворецька. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 472 с.
3. Джекобс Д. Смерть и жизнь больших американских городов Д. Джекобс ; [пер. с англ. Л. Мотылев]. – М. : Новое издательство, 2011. – 460 с.
4. Социология города : конспект лекций / сост. С.В. Пирогов. – Томск : ТГУ, 2003. – 148 с.
5. Яргина З.Н. Социальные основы архитектурного проектирования : [учеб. для вузов] / З.Н. Яргина, К.К. Хачатрянц. – М. : Стройиздат, 1990. – 343 с.
6. Соціологія: / В.П. Андрущенко та ін.; ред. В.П. Андрущенко. – 3-є вид. – К. : Харків : Єдинорог, 1998. – 624 с.
7. Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер [пер. с англ.]. – М. : Феникс, 1998. – 688 с.
8. Крашенинников О.В. Жилые кварталы: [учеб. пособие для арх.-строит., спец. вузов] / О.В. Крашенинников; под общ. ред. Н.Н. Миловидова, Б.Я. Орловского, А.Н. Белкина. – М.: Высш. шк., 1988. – 87 с.
9. Плюснин Ю.М. Пространственное поведение человека (методы проксеимических исследований) / Ю.М. Плюснин. – Новосибирск : ИИФФ СО АН СССР, 1990. – 45 с.
10. Colquhoun I. Design Out Crime : Creating Safe and Sustainable Communities / I. Colquhoun. – L. : Routledge, 2003. – 344 p.
11. Shaftoe H. Convivial Urban Spaces: Creating Effective Public Places / H. Shaftoe. – L. : Hardcover, 2008. – 161 p.
12. Environmental design for safer communities [Electronic Resource]. – Mode of access : URL : http://www.csir.co.za/Built_environment/RedBook/Vol_I/Chapter_05/Chapter_05_08/Chapter_05_08_01_Vol_Ia.pdf / Title from the screen.
13. Subbaiyan G. Natural surveillance for perceived personal security: the role of physical environment / G. Subbaiyan, S. Tadepalli // American Transactions on Engineering & Applied Sciences Volume 1 No.3, 2012 – p. 213–225.

Аннотация

В статье освещаются понятие и виды социального контроля. Описываются базовые принципы его осуществления, а также его зависимость от архитектурно-планировочных особенностей городского пространства. Социальный контроль рассматривается автором в контексте обеспечения персональной безопасности. Результаты проведенного социологического исследования подтверждают влияние архитектурно-пространственных характеристик на безопасность городской среды.

Ключевые слова: социальный контроль, городское пространство, безопасность, планирование.

Annotation

This article is highlighted (described) the concept and types of social control. It describes the basic principles of its implementation, as well as its dependence on the architectural and planning features urban space. Social control is seen by the author in the context of personal safety. The results of sociological studies confirm the influence of architectural and spatial characteristics on the safety of urban environment.

Keywords: social control, urban space, safety, planning.